

Др Стеван Мољевић: *Изабрани текстови*, приредили: мр Бојан Стојнић и др Гојко Маловић, Бањалука 2020, 159 стр.

Удружење архивских радника Републике Српске је у сарадњи са Архивом Републике Српске објавило књигу *Др Стеван Мољевић: Изабрани текстови*. Књигу су приредили мр Бојан Стојнић и др Гојко Маловић, док рецензије потписују мр Зоран Пејашиновић и проф. др Боривоје Милошевић. Књига садржи 12 поглавља и потпоглавља: *Предговор, Изабрани текстови (Улога и значај Врбаске бановине, Говор на Сабору у Добоју, Хомогена Србија, Апел Крајишницима, Сјећања на 1941–1942, Југославија, Мисли на растајању), Summary, Извори и литература и Биографија Стевана Мољевића*.

Међуратни бањалучки адвокат и агилни јавни радник др Стеван Мољевић је широкој јавности познат као идеолог четничког покрета и близак сарадник Драже Михаиловића. О њему се, углавном писало црно-бијело, поготово у доба комунистичке историографије. Ријеч је, ипак, о далеко слојевитијој личности, чије тродеценијско јавно и политичко дјеловање можемо смјестити између два судска процеса: бањалучког велеиздајничког (1915–1916) и суђења Дражи Михаиловићу (1946), на коме је Мољевић био другооптужени. Мољевић је био један од најактивнијих бањалучких сокола, оснивач и предсједник Југословенско-француског, Југословенско-британског и Ротари клуба, те активан члан скоро свих националних друштава која су дјеловала у Бањалуци између два свјетска рата.

Др Стеван Мољевић је своје политичке ставове исказивао у чланцима и расправама које је објављивао у бањалучким листовима *Развитак, Отаџбина, Врбаске новине* и другим, као и у усменим иступима, односно говорима, на многим и разноврсним скуповима, како у Бањалуци тако и у више мјеста на подручју Врбаске бановине.

Свој зрео политички став исказао је 1939. године, пред почетак Другог свјетског рата, предавањем, а затим и брошуром *Улога и значај Врбаске бановине* (1939), подстакнутим његовом бригом и злослутњом опасности по Србе у западним српским земљама, могућностима неразумне и по све Србе политички веома штетне нагодбе Круне и Владе Краљевине Југославије са политичким представницима Хрвата оличеним у Хрватској сељачкој странци и њеном шефу Влатку Мачеку, постигнуте Споразумом Цветковић–Мачек и стварањем Бановине Хрватске у августу 1939, на рачун положаја и интереса Срба у западним српским земљама Краљевине Југославије. Своје неслагање са створеном Бановином Хрватском и појавама захтјева за аутономијама и даљ-

њим растакањем српских земаља у Краљевини Југославије на рачун цјеловитости српског народа, Мољевић је рјечито изразио на Сабору српских и осталих националних друштава и установа у Добоју 31. децембра 1939.

Стеван Мољевић је свестрано радио на обједињавању и окупљању Срба из Босанске Крајине с једне, и Славоније, Лике, Баније, Кордуна и сјеверне Далмације, с друге стране. Био је противник концепција и комбинација „враћања у историјске границе”, односно аутономије Босне и Херцеговине и њеног одвајања од Србије, у којој би Хрвати католици и Хрвати муслимани чинили већину према Србима. За њега је аутономија Босне и Херцеговине, са Сарајевом као средиштем, значила да би се Срби у њој поново морали да носе са „удруженим бошњаклуком и франковлуком”, као и да би се створила још једна Хрватска „са својим државним правом” ван оквира Хрватске, која је обухватала што шире границе. Основни циљ Мољевића био је да се од Босанске Крајине и Бањалуке створи снажан културни и економски центар који би паралисао утицај Загреба и Сарајева и постао „предстража Београда”. Српски народ је сматрао јединим истинским носиоцем државне и југословенске мисли у земљи.

Као изразити демократа, антифашиста и противник приступања Краљевине Југославије Тројном пакту, поздравио је преврат од 27. марта 1941. У том духу је и говор који је одржао 3. априла 1941. у Бањалуци у име свих бањалучких културно-просвјетних друштава и националних организација на дочеку новопостављеног бана Врбаске бановине др Николе Стојановића.

Стеван Мољевић се политички потпуно и најизразитије исказао у својим значајнијим (и у овој књизи припремљеним за објављивање) текстовима, писаним у току Другог свјетског рата, у драматичним и трагичним стањима српског народа у њему, и своје свјесне и пожртвоване припадности и ангажованости у ослободилачком Равногорском покрету под вођством ђенерала Драгољуба (Драже) Михаиловића („Хомогена Србија” из 1941), и непосредно после завршетка Другог свјетског рата у љето 1945. године („Сјећања на 1941–1942”).

У избјеглишту у Никшићу, Мољевић је крајем јуна 1941. израдио, под називом „Хомогена Србија”, пројекат друштвеног и државног уређења после-ратне Краљевине Југославије. Основном грешком у државном уређењу сматрао је то што 1918. „нису биле ударене границе Србије”. По њему, Срби је требало „да створе и организују хомогену Србију која има да обухвати цело етничко подручје на коме Срби живе и да јој осигурају потребне стратешке и саобраћајне линије и чворове, те привредна подручја како би јој био омогућен и обезбеђен слободан привредни, политички и културни живот и развитак за сва времена”. Ово је требало урадити како би се у будућности спријечило ново крвопролиће и страдање српског народа. Тако заокружена Србија приступила би уређењу свих осталих питања са Хрватима и Словенцима у федеративној Југославији састављеној од три јединице. Сматрао је да Срби морају имати хегемонију на Балкану, која би проистицала из хегемоније у Југославији. Та

хегемонија требало је да буде „у величини духа, у ширини погледа и даљини видика, у смелости политичке мисли, у одлучности политичке акције...”

Из периода његовог вишегодишњег робијања у Сремској Митровици потичу два његова текста. Један од њих, „Југославија”, писан по наредби и за потребе полиције (ОЗН-е, УДБ-е), представља виђење државе Краљевине СХС / Југославије, а други, тајни текст, за књигу „Равна Гора у светлу и магли”. Спис „Југославија” је необичан и особен поглед Стевана Мољевића на неостварену и неуређену државу Краљевину СХС / Југославију, какав се не налази код других историчара, политиколога и разних писаца. Рукопис, а затим и књига „Равна гора у светлу и магли”, садржи сјећања и размишљања продубљена у односу на његове записе „Сјећања на 1941–1942” о ратним збивањима 1941–1945. године, о ратном удесу Равногорског покрета и његовог предводника Драгољуба Михаиловића, али и оптимистичка будућа очекивања за Србију и српски народ у свим српским земљама, из кога се, у овој књизи, преноси његов кратак осврт – „Мисли на растајању”. У њему је Стеван Мољевић изразио своје сажето, неодступно оптимистично и завјетно „вјерују”.

У мислима Стевана Мољевића има нечег пророчког, што се незауостављиво остварује. Његов чврст, упоран и непоколебљив став о потреби постојања и значају Врбаске бановине (која обједињује подручја Крајине и западних српских земаља) за сав српски народ, остварује се постепено, кроз оснивање Републике Српске и на подручју Крајине, као њеном главном дијелу, са њеним средиштем Бањалуком. У доба тмине комунистичке превласти и освајања Југославије и њихове диобе Србије и свих српских земаља и вишедеценијског владања над њима послје 1945. године, Мољевић је непоколебљиво вјеровао у будућу побједу српског народа и слободу Србије и свих српских земаља.

Мољевић се у свим својим текстовима изражавао слободно и досљедно, без обзира на, углавном, неповољне околности и тиме се показао и остао као духовна громада. И пред своју смрт, новембра 1959. године, остао је непоколебљив у свом политичком ставу – о очекиваној предстојећој побједи и слободи српског народа.

Као што је 1939. исказао свој зрели свеобухватни политички предратни брижни текст о неопходности постојања српске Крајине (*Улога и значај Врбаске бановине*), тако је и свој посљедњи јавни политички текст, у јесен 1944, упутио својим Србима Крајине – „Апел Крајишницима”.

Најзначајнији текстови Стевана Мољевића, по мишљењу приређивача њиховог издања, сабрани су и изнијети о овој књизи.

Зоран С. Мачкић
Бањалука